

Katekismusundervisning for 300 Aar siden.

Ved **Holger Fr. Børdam.**

Naar man sysler med den ældre Tids kirkelige Liv, saa paatrænger sig det Spørgsmaal, hvorledes Kristendomsundervisningen foregik i en Tidsalder, da Bøger ikke spillede den Rolle som i vore Dage, baade fordi de vare sjældnere, og fordi kun de færreste kunde læse, og da den fortællende Methode, som nu jævnlig for en Del erstatter Bøgerne, heller ikke anvendtes. Som Svar paa dette Spørgsmaal kan først bemærkes, at Præsternes Prædikener vistnok da udfyldte en større Plads, hvad den egentlige Undervisning angaar, end i vor Tid, ikke dog fordi de vare bedre end dem, som nu høres, men dels fordi de mere vare beregnede paa ligefrem Belæring, dels fordi saa godt som alle Menighedens Medlemmer hørte dem hver Søndag og Helligdag. Det var desuden paalagt Præsterne hver Søndag at oplæse et Stykke af Luthers Katekismus med en kort, saa vidt mulig altid i de samme Ord fattet Forklaring, hvorved det hele uvilkaarlig fæstede sig i Tilhørernes Erindring. Ved Forberedelsen til Altergangen eller det private Skriftemaal prøvede Præsterne, hvad Menighedens Medlemmer kjendte af deres Børnelærdom, og hvor Uvidenheden var alt for stor, bleve vedkommende afviste. Degnene paalaa det at forsamle Ungdommen enten byvis eller under eet og foresige dem Børnelærdommens Ord. En Tid i det

16de Aarhundrede gik Fordringen ikke højere, end at de skulde samle dem i det mindste tre Gange om Aaret — ved de høje Fester — men siden høre vi, at de hver Søndag Eftermiddag ved Kirkeklokken skulde kaldes sammen. Vi finde ogsaa Spor til, at medens Præsten skriftede de ældre i Kirkens Kor, samlede Degnen de unge om sig ved Døbefonten nede i Kirken og underviste dem. Fire Gange om Aaret — ved Tamperdagstide — skulde Præsten desuden prøve Ungdommen i Børnelærdommen, ligesom han i det hele skulde føre Tilsyn med, at Degnen gjorde sin Gjerning fyldest.

I hele denne Undervisning blev i Almindelighed kun lagt Vægt paa at øve Hukommelsen i at bevare og gengive Hovedstykkerne af Katekismus. Angaaende Forstaaelsen synes man sædvanlig at have ment, at den kom af sig selv. Imidlertid ser man dog, at enkelte af de kirkelige Tilsynsmænd have haft Øjet aabent for, at en væsentlig Mangel var tilstede, naar man ikke stræbte at sikre sig, at vedkommende fik den rette Forstaaelse af det lærte, og have søgt at bøde paa Mangelen ved populære Hjælpe-midler for Præster og Degne, sigtende til at gjøre »den bogstavelige Kristendom« — som man i ældre Tid sagde — mere frugtbringende. Et Par saadanne Vejledninger er det, vi her skulle fremdrage, den ene i det latinske, den anden i det danske Sprog, den første fra Slutningen af det 16de Aarhundrede, forfattet af Biskop Mogens Madsen i Lund, den anden omtrent fra samme Tid, men af en ubekjendt, dog rimeligvis skaansk Forfatter. Begge findes i et gammelt Haandskrift, der gjemmes i Univ.-Bibl., Don. var. 125, 4to, hvis Hovedparti, som jeg forhaabentlig ved en anden Lejlighed skal komme tilbage til, er en af ovennævnte Biskop Mogens Madsen foranstaltet Sammenstilling af Synodalmonita, udstedte af de fire første evangeliske Bisper i Lund.

Examen Catecheticum.

Præfatio in Examen Catecheticum.

Magna est multorum, non Diaconorum tantum, sed et Pastorum et Præpositorum forte quorundam oscitantia, qui in tradendo Catechismo satis esse putant, si verba tantum Decalogi, Symboli et cæterarum partium eiusdem teneat juvenus, vel alii ad Synaxin admitti cupientes, nec sententia satis intellecta, nec usu recitationum illarum cognito. Quod animadvertentes Pastores et Præpositi nonnulli cordatiores, unam aliquam et simplicem formam, qua in instituendis in Catechismo rudioribus, et iisdem postea examinandis, uti quis possit, vel uniformitatis caussa sibi et aliis præscribi a me petierunt. Eorum honestæ prorsus ac piæ petitioni eo sum libentius obsequutus, quod non ignorem, quam utile sit ac omnino necessarium in doctrina Catechetica, quæ compendiaria compræhensio est, ac veluti medulla totius doctrinæ coelistis, et unica salutis via, recte institui juventutem et alios omnes Christum professos. Rem autem omnem paucis quibusdam quæstionibus seu quæstiunculis compræhensam Præpositis communicandam censui, si cui forte placeat his vestigiis insistere. Quod si quis erit, qui meliorem et magis compendiarium viam monstrare volet aut poterit, haud invitus id feram, modo sic omnia conficiat, ut usus quoque et genuina sententia recitationum illarum intelligatur. Sine usu enim haud scio, quid profuerit verborum simplex seu cognitio seu recitatio. Notum enim est vulgare illud: Legere et non intelligere, est negligere. Hac igitur forma Præpositi fruantur licet cum suis Pastoribus et Diaconis, donec quid detur melius, ac valeant quam optime.

Magnus Matthias S. L.

Examen Catecheticum.

1. Quod est tibi nomen?

Rsp. Petrus: Anna etc.

2. Quando hoc nomen adeptus est?

Rsp. In Baptismo ante annos N.

3. Quid accidit in Baptismo tuo, et cujusmodi sponsio facta est? Nam non dubito, quin te de eo monuerint vel parentes vel patrini, qui pro te sponderunt?

Rsp. Tota Trinitas in gratiam me recepit, remissis simul peccatis omnibus, quod ablutione aquæ significatur, cum qua conjuncta est remissio peccatorum, quæ fit per sanguinem Christi. Ego vicissim fidem et obedientiam promisi me præstiturum Deo per totam vitam.

4. Quid potissimum in nobis requirit Deus?

Rsp. Poenitentiam.

5. Quid est Poenitentia?

Rsp. Conversio ad Deum, quæ consistit in vera contritione, fide beneficiorum Christi, et nova obedientia.

6. Quid est contritio?

Rsp. Agnitio et fuga peccati una cum dolore de eodem commisso.

7. Quomodo agnoscitur peccatum?

Rsp. Per Legem Dei seu Decalogum.

8. Recita Decalogum.

Rsp. Ego sum Dominus Deus tuus etc.

9. Quare data est hæc Lex?

Rsp. Ut peccato agnito, et intellecta iræ Dei magnitudine, ad eundem vera animi humilitate confugeremus, et veniam peteremus ab eo, cujus immensa semper extitit bonitas et misericordia.

10. Unde nobis constat de Dei misericordia, quod immensa sit?

Rsp. Ex Symbolo.

11. Recita Symbolum.

Rsp. Credo in Deum, Patrem omnipotentem etc.

12. Quæ est summa Symboli hujus?

Rsp. Deus Pater cum Filio et Spiritu Sancto condidit et conservat omnia, homines quoque et Ecclesiam. Idem Deus filium suum nobis donavit, ut assumpta natura

nostra, pro nobis sustineret acerbissimam passionem, et placata ira æterni Patris, vitam nobis mereretur sua gloriosa resurrectione, qui in Coelum quoque ascendens interpellat pro nobis, venturus aliquando ad judicandum vivos ac mortuos in fine seculi. Ab hoc ipso Patre et Filio procedens Spiritus Sanctus Ecclesiam in hoc mundo colligit verbo Evangelii, per quod contingit omnium peccatorum remissio, fide interveniente: Quam quidem Deus Ecclesiam in extremo die resuscitabit, et vita donabit sempiterna, damnatis impiis omnibus ac impenitentibus ad æternos cruciatus et poenas nunquam finiendas.

13. Quomodo tantorum bonorum reddimur participes?

Rsp. Firma fiducia Divinarum promissionum et ardentibus precibus, quarum forma in Oratione Dominica nobis proponitur.

14. Recita Orationem Dominicam.

Rsp. Pater noster, qui es in Coelis etc.

15. Quid petimus in hac Oratione?

Rsp. Omnia necessaria corpori et animæ in hac et futura vita pro nobis et aliis omnibus.

16. Quomodo certi esse possumus de Dei erga nos philanthropia, et exaudiri nos a Deo?

Rsp. Per Sacramenta divinitus nobis tradita, Baptismum et Coenam Domini.

17. Recita verba Baptismi.

Rsp. A Resurrectione sua ad discipulos sic ait Christus: Data est mihi omnis potestas in Coelo et in terra: euntes ergo docete omnes gentes etc.

18. Quid significatur aquæ infusione et ablutione ea, quæ fit in Baptismo?

Rsp. Ablatio et remissio omnium peccatorum per sanguinem immaculati agni, h. e. per ejusdem passionem et mortem.

19. Recita verba Coenæ.

Rsp. Dominus noster Jesus Christus in ea nocte etc.

20. Quare instituit Christus hanc Coenam?

Rsp. Ut esset commonefactio de beneficiis ejusdem erga genus humanum. Unde etiam dicit: Hoc facite in mei commemorationem. Arctissime enim se nobis associat, animas nostras pascens præcioso suo corpore et sanguine ad vitam æternam.

21. Nunquid alia ulla re nobis ad salutem opus est?

Rsp. Nulla plane. Summa enim totius scripturæ, in qua nobis monstratur ratio et via salutis æternæ, comparanda est Catechismus, cujus partes sunt Decalogus, Symbolum, Oratio Dominica, et verba institutionis Coenæ Dominicæ et Baptismi.

22. Hac via, vide, mi fili, contentus sis, hanc meditare per totam vitam, et in ipso quoque mortis articulo.
Amen.

Herefter følger: „Sequitur nunc superiorum quæstionum et responsionum versio Danica“; men kun Overskriften findes: „Hvorledes Børn kunde forhøris y theris Børnelærdom“. Resten et ikke udført, skjønt det naturligvis har været Meningen, at enhver Præst, som vilde bruge ovenstaaende „Examen Catecheticum“, skulde have en dansk Oversættelse deraf.

I det samme Haandskrift, men med en anden Haand, findes derpaa en meget udførlig „Undervisning om Christi Legems og Blods Sakramentes rette Forstand“, affattet i Spørgsmaal og Svar. Den er neppe af Biskop Mogens Madsen. Paa sine Steder er den temmelig filippistisk, og den Omstændelighed, hvormed Maaden for Christi Nærværelse i den hellige Nadvere drøftes, viser, at den er forfattet paa en Tid, da dette var et brændende Spørgsmaal, om ikke i Menigheden, saa dog blandt Theologerne. Forfatterens Bestræbelse synes dog at være at gaa en Middelvej mellem Ubikvismen og Kryptokalvinismen, som naar han til Svar paa det Spørgsmaal, om Christus, Gud og Menneske, dog ikke er i den hellige Nadvere, svarer: „Jo sandelig, den ganske Christus er visselig tilstede, thi hvor han er, der er han baade Gud og Menneske, een uadskillelig Person; og endog den menneskelige Natur er efter vor Herres Bekjendelse udi

Himmelen *essentia sua*, med sin Værelse, da er hun alligevel enet (*unita*) med den guddommelige Natur i den evige Person, som er allesteds, og derfor siges hun rettelig at være allesteds, ikke dog med sin Værelse, men fordi hun er enet med den Person, som er allesteds. Solen siges at være hos os, thi hendes Lys, som er hos os, er føjet til Solen og skilles ikke fra Solen“.

Efter dette Stykke følger i Haandskriftet et dansk Forsøg paa at fremstille Katekismens Hovedindhold i korte Spørgsmaal og Svar. Dette skal her meddeles som en Parallel til Biskop Mogens Madsens Examen Catecheticum.

Aandelige Spørgsmaal om vor kristelige Tro.

Det første: Hvor mange Guder er der til?

Svar: Der er ikke uden en sand Gud til.

Det andet: Hvad hedder han?

Svar: Han hedder en hellig Trefoldighed.

Det tredie: Hvor mange Personer er der udi Guddommen?

Svar: Der er tre Personer udi Guddommen, som er Gud Fader, Guds Søn og Gud den Hellig Aand.

Det fjerde: Hvor mange Parter er der udi vor Børnelærdom?

Svar: Der er fem Parter udi vor Børnelærdom, ligesom jeg haver fem Fingre paa min højre Haand, som er Budordene, Troen, Herrens Bøn, Daabens Sakramente og Alterens Sakramente.

Om Budordene er fem Spørgsmaal.

Det første: Hvem haver gjort Budordene?

Svar: Det haver Gud Fader, og skrev dennem med sin egen Finger i to Stentavler og antvordede Moses den- nem paa Sinai Bjerg. Exod. 32.

Det andet: Hvor kan man bedst skifte Budene?

Svar: Udi to Tavler, ligesom Gud skrev dennem i to Tavler.

Det tredie: Hvor mange Bud indeholder den første Tavle?

Svar: De tre første Bud, som lærer os, hvorledes vi rettelig skal tjene Gud her udi Verden.

Det fjerde: Hvor mange Bud indeholder den anden Tavle?

Svar: De syv sidste Bud, som lærer os, hvorledes vi skulle omgaas med vor Næste her udi Verden.

Det femte: Kan da noget Menneske fuldkomme Budordene og ved dennem blive salig?

Svar: Nej, intet Menneske kan fuldkomme dennem, men Jesus Guds Søn haver fuldkommet dennem paa mine Vegne, derfor bliver jeg salig formedelst Troen til hannem alene.

Om Troen er tre Spørgsmaal.

Det første: Hvem haver gjort Troen?

Svar: Det haver vor Herres Christi tolv Apostler gjort, siden Christus var opfaren til Himmels.

Det andet: Hvor kan man bedst skifte Troen?

Svar: I tre Parter, den første om vor Skabelse, den anden om vor Igjenløselse, den tredie om vor Helliggjørelse.

Det tredie: Hvem haver skabt os, hvem haver igjenløst os, hvem haver helliggjort os?

Svar: Gud Fader haver skabt os, Guds Søn haver igjenløst os, Gud Hellig Aand haver helliggjort os.

Om Herrens Bøn ere tre Spørgsmaal.

Det første: Hvem haver gjort Herrens Bøn?

Svar: Det haver vor Herre Jesus gjort, den Tid hans Disciple kom og begjærede af hannem, at han vilde lære dennem at bede, som S. Johannes havde lært sine Disciple.

Det andet: Hvor kan man bedst skifte Herrens Bøn?

Svar: Udi tre Parter, i Fortalen, i Bønnerne og i Beslutningen.

Det tredie: Hvilket er Fortalen, hvilket er Bønnerne, og hvilket er Beslutningen?

Svar: Fortalen er denne: Fader vor, du som est i Himmelen. Bønnerne ere de syv, der næst efter følger. Beslutningen er dette: Thi dit er Riget, Magten og Herligheden fra nu og til evig Tid, Amen.

Om Daabens Ord ere to Spørgsmaal.

Det første: Hvem haver gjort Daabens Ord og stiftet Daaben?

Svar: Det haver vor Herre Jesus gjort og indskikket, der han vilde opfare til Himmels ved Oliebjerget.

Det andet: Hvad Gavn haver kristne Mennesker af Daaben?

Svar: Daaben renser og tor os af alle vore medfødte Synder, vi have arvet af Adam.

Om Alterens Sakramentes Ord er tre Spørgsmaal.

Det første: Hvem haver gjort Alterens Sakramentes Ord?

Svar: Det haver vor Herre Jesus gjort Skjærtorsdag Aften, førend han om Natten blev fangen og gik til sin Død og Pine.

Det andet: Hvad er Alterens Sakramente?

Svar: Det er Jesu Christi sande Legem og Blod, under Brød og Vin.

Det tredie: Hvorfore annammer du Sakramentet?

Svar: Jeg annammer Sakramentet til en Stadfæstelse paa alle mine Synders Forladelse og til en Ihukommelse paa Christi Død og Pine.

Finis.

Haandskriftet indeholder endnu: „Sentenser af den helige Skrift om Enker og faderløse Børn, hvis Hjælp og Forsvar Gud siger sig at være, og befaler, at man ingen Uret skal gjøre dennem“; »En bedrøvet Enkes Bøn“; „En kort Sum over det første Guds Bud“ (1. om vor Skabelse, 2. om vor Igjenløselse, 3. om vor Helliggjørelse); og sluttelig forskjellige Bønner).
